

ГЛАВА 19

ДОБРИЧ

19.1. „Народният съд“ в Добрич

На 2 февруари 1945 г. народният обвинител Димитър Кулев отправя обвинения срещу 86 души от Добрич и региона, които са арестувани и изтезавани в местния затвор. На 20 февруари 1945 г., един ден преди началото на съдебния процес, Околийският комитет на ОФ издава вестник „Народен съд“ с редактор Тодор Ганчев. На най-видно място в него са публикувани „Мисли по закона за народния съд“ на Кимон Георгиев, на д-р Минчо Нейчев и на главния народен обвинител Георги Петров, които дават политическа команда за разправа с „народните палачи“ от името на народните маси. Откъси от обвинителния акт са публикувани във вестника⁹⁰⁰, където освен за вълличането на България във Втората световна война и други нелепи обвинения, на подсъдимите от Добричко е вменена вина и за „30 000 жертви“ в България след септемврийския метеж през 1923 г.⁹⁰¹ Абсолютната нелепост на обвиненията е свързана не само с измисления брой на жертвите, но става ясна от факта, че през всичките години от края на Първата световна война до 9 септември 1944 г. Южна Добруджа е с българско управление само четири години – от присъединяването ѝ към Царство България след Крайовската спогодба от 7 септември 1940 г., когато Втората световна война вече е факт.

В същия вестник кметът на Добрич Димитър Върбанов се обявява за „Смърт на фашистките агенти, народните убийци и палачи!“ и добавя: „А защитниците на подсъдимите на 21 февруарий ще трябва да знаят и помнят добре: да се държат и проявят пред „народния съд“ само като отечественофронтовци и подчертаят в своите речи, че виновниците за катастрофата на България не могат да бъдат третиран с християнско милосърдие“.

Публикувани са също показания на част от свидетелите по процеса, както и „самопризнания“ на някои от обвиняемите. Така обществеността в

⁹⁰⁰ Из обвинителния акт. Народен съд. // изд. на Околийския комитет на ОФ – Добрич, 20 февруари 1945 г., брой единствен, с. 8.

⁹⁰¹ Изследване на Музея на революционното движение в България, публикувано в книгата „Звезди във вековете“ (поименен албум с фотографии и биографични данни), издание на БКП от 1972 г., показва, че в метежа и репресиите след него през 1923 г. са убити общо 876 души комунисти, земеделци и други метежници, като „другата страна“ – полиция, военни части, доброволни части за защита на населението и цивилни – дава също толкова жертви..

Добричкия регион е подготвена за народния съд. В допълнение към манипулациите, за да се подчертаят героизмът и хуманизмът на ОФ власт, във вестника е публикувана и статията „ОФ власт спаси от пълно унищожение еврейството“, в която е описана съдбата на еврейството в България през годините на Втората световна война, но няма нито един факт, който показва заслугата на Отечествения фронт за тяхното спасяване.

В Добрич заседава Трети състав на Варненския „народен съд“. Председател на съда е Иван Минчев с членове Цонко Цонков, Димитър Стойчев, Никола Ташев и една от най-мрачните фигури в процеса – Вида Димитрова, която е особено активна и непрекъснато се провиква в залата „на смърт“. На 8 март 1945 г. на смърт са осъдени 17 добруджанци⁹⁰², които са глобени с по 3 млн. лв. и имотите им са конфискувани. Смъртните наказания са изпълнени веднага. Днес мястото на екзекуцията е отбелязано с голям християнски кръст на територията на старото гробище на Добрич, зад паметника на хан Аспарух. Освен смъртните присъди са произнесени още единадесет присъди от 5 г. до 15 г. затвор и седем доживотни присъди, допълнени с имуществени глоби от 100 хил. лв. до 500 хил. лв., конфискация на цялото имущество на деветима от тях и конфискация на 1/2 от имуществото на останалите. Всъщност само „народният съд“ в Добрич осъжда на смърт и на доживотен затвор повече хора, отколкото осъжда след Втората световна война Международният трибунал в Нюрнберг.

Журналистът Любен Станчев

Сред осъдените на смърт е блестящият журналист, общественик и патриот Любен Станчев (1904, с. Сърнино, Генералтошевско). Смъртната му присъда е подготвена отдавна, защото той е публикувал много материали не само в защита на българите в Южна Добруджа, но и срещу българските комунисти, които обвинява в предателство и съглашателство с политиката на Коминтерна спрямо Добруджа.

⁹⁰² Осъдени на смърт са: от Добрич – Атанас Цветков Михайлов, Боню Бонев Георгиев, Георги Петров Митев, Георги Киров Табаков, Димитър Георгиев Ашиков, Иван Колев Карагъзов, Иван Петров Армутлийски, Йордан Петров Опълченев, Любен Петров Станчев, Никола В. Бабаджов; Георги Колев Стоянов от с. Паскалево, Добричко; Марин Тодоров Иванчев – Бяла Слатина; Ганчо Колев Ганчев – с. Крышно, Поповско; Иван Делчев Георгиев – с. Динево, Хасковско; Кръстю Стефанов Петров – Генерал Тошево; Петър Петров Найденов – с. Царев дол, Тутраканско, и Стоил Георгиев Тренев – с. Егълница, Радомирско. (ЦДА, ф. 250, оп. 1, а.е. 70, л. 44–46, извадки от сведението на главния народен обвинител Георги Петров за присъдите на народния съд до ЦК на БРП (к) от 3 юли 1945 г.)

Любен Станчев произхожда от многолюдна състоятелна фамилия – има девет братя и сестри. След гимназията във Варна следва в Букурещкия университет и право в Яш, когато е интерниран там от румънските власти. Прекъсва следването и се отдава на журналистическата професия. Първият си вестник „Нов живот“ той издава през 1923 г., когато е 19-годишен, след което до 1944 г. основава и редактира вестниците „Куриер“, „Добруджански куриер“, „Добруджанско ехо“, „Обнова“. Заедно с Яни Хаджиянев-Калиакренски основават и списват в. „Единство“ и в. „Добруджански глас“.

Преследван, интерниран и независимо от погромите върху редакцията му от страна на румънските власти, той много години брани правата на българите в Южна Добруджа. Когато неговият авторитетен приятел Борис Колев, поет, преводач, журналист и общественик, провежда разговор с народния обвинител и се застъпва за Любен Станчев като полезен за общобългарските идеали, последвал отговор: „Както е повел добруджанци срещу румънската власт, може да го направи и срещу нас. Коя власт иска такава личност?“⁹⁰³.

Писателят-журналист Яни Калиакренски

Яни Хаджиянев-Калиакренски (1898, Каварна) е роден в семейството на каварненски търговец. Учи в Кабарна, Варна, Кюстендил, следва и литература във Виена. Участва в Първата световна война. От 1927 г. живее в Добрич и работи във в. „Добруджа ноуа“ и в. „Ново единство“. Редактира вестниците „Единство“, „Куриер“, „Добруджански глас“, „Златна Добруджа“, списание „Поле“. Пише разкази, есета, статии. Автор е на книгите „Смехът на Добруджа“, „Суша“, „Добруджанци“, „Легенда за 40-те калиакренски девойки“. В ръкопис са останали неговите „Дневни бележници“ от затвора в Черновиц, „Хората от затвора“, пиесата „Ден радост – ден скърби“, сборникът „Неизвестните“ и др.

Арестуван е многократно от румънските власти, обвинен е в шпионаж в полза на България и съден от военен съд в Букурещ (1938). Престоюва в затвора 2 г., след което е отново журналист в Добрич и ръководи легиона „Стефан Караджа“. По време на румънското управление основава Българския народен университет в Добрич и е негов секретар. Той, Нестор Панков и Янко Р. Костадинов от Генерал Тошево са убити преди началото

⁹⁰³ Кишишев, Илия. 30 януари – рожденият ден на уникалния добруджански журналист Любен Станчев, екзекутиран от „народния съд“ през 1945 г. – В: Информационна агенция „Добруджа“, 30 януари 2018.

на „народния съд“, който по-късно взема решение за конфискуване на целите им имущества.

Добричките кметове

През четирите години българско управление на Добрич до 9 септември 1944 г. градът се ръководи последователно от кметовете инженер Кирил Старцев, Ангел Черкезов (от декември 1941 г. е кмет на Драма), инженер Първан Бъчваров и юриста Веско Василев, трима от които са завършили висшето си образование в Швейцария, Германия и Франция (за Ангел Черкезов няма данни). След преврата Кирил Старцев, дългогодишен кмет на Русе, е вкаран в концлагер, а възпитаникът на Сорбоната Веско Василев, който е кмет седем месеца, е лишен от адвокатски права и 15 г. работи по софийските строежи. След тях, почти четири десетилетия, до 1981 г., само един от кметовете на Добрич е с висше образование – д-р Петър Пачев (1948–1949), завършил преди „Девети“ в Австрия⁹⁰⁴, – без да се отчитат различните варианти на образование в партийните школи на БКП.

„Народният съдия“ Вида Димитрова има забележителна кариера след „Девети“. В периода 1956–1962 г. тя е кмет на Толбухин, а след смъртта ѝ местните комунисти кръщават улица в града на нейното име. В последните години на живота си тя споделя пред племенника си Кольо Герджиков, автор на книгата „Кметицата на Добрич“:

*„Да накараш хората да приемат твоите идеи, дори с цената на човешки живот – това е престъпление. И това се оправдава даже със закони. И сякаш тази касапница никога няма да спре. Преди 9-ти септември нас трепеха, след 9-ти ние отмъщавахме. Абе животните не си отмъщават. Само се отбраняват. После забравят. Май ние хората сме по-лоши от животните. През 1944 г. ме избрах в народния съд. Аз и съдия, представяш ли си. Какво разбирах тогава от съд? Каквото ни кажеха – това правехме. Боже, сякаш човешкия живот тогава нищо не струваше. От улицата се диктуваше съдбата на всеки подсъдим. Вярно, имаше и виновни, имаше и убийци. Вярно, но имаше и много невинни. Ако ти стиска, иди ги защити! Такова беше времето! Объркано. Задуха онази революционна вихрушка и каквото попадна във фунията ѝ – отнесе го. Отидоха си много невинни и способни хора.“*⁹⁰⁵

⁹⁰⁴ Възстановяване на българската държавност в град Добрич и Добричка околия от 1940 г. до 8 септември 1944 г. // Документи. ФолиАрт, Добрич, 2011 г.

⁹⁰⁵ Интервю на Севдалина Сарандева с Веселин Бончев. // Глас, 9 март 2015, Добрич.

В думите ѝ може да бъде прочетено желание за прошка, което се потвърждава от казаното по-нататък: „Разбира се, че за грешките търся прошка“⁹⁰⁶.

19.1.1. Свидетелство на Зефира Калинкова за баща ѝ – кмета Георги Табаков⁹⁰⁷

Дядо ми Киро Табаков и брат му Димо още като юноши остават сираци. Техният чичо ги поканва да живеят при него в град Барлад, Румъния и да изучават градинарство. След години упорита работа и учение се завръщат в Добрич, където със спестените пари закупуват ниви от заминаващите турци. С натрупания опит и знания започват да ги обработват и благодарение на следващите успешни земеделски години добавят още земи и оформят голям чифлик в с. Бранище.

Всичките пет деца на моя дядо завършват висше образование в чужбина. Баща ми Георги Киров Табаков, роден на 30 декември 1902 г., е бил най-изявеният от тях – с математически наклонности и силен характер, с уникално трудолюбие и великолепно физическо здраве. Любовта му към земята беше пословична. Затова, може би, родителските упования са били съсредоточени върху него. Завършва инженер-агрономство в Белгия и право в Румъния. Владееше перфектно четири чужди езика. След дипломирането се завръща в чифлика и се заема с модернизирания му – купува модерна техника (трактори и вършачки от най-известни фирми), отглежда най-добри породи животни, занимава се успешно с пчеларство, овощарство и градинарство. Напълно задоволява нуждите на голямото си семейство и дава поминък на много хора.

След Крайовската спогодба през септември 1940 г. започва приобщаването на Южна Добруджа към обществения и политическия живот на „майка България“ – изграждат се институциите и по силата на указ на цар Борис III за кметове на общини се назначават само юристи. От жителите на община Стефаново, в която влиза и с. Бранище, той единствен е с такова образование и затова е предложен за кмет на общината. Подчертано аполитичен, без управленски опит, той на няколко пъти отказва да заеме поста, но накрая се заселва в с. Стефаново, където от 1941 г. поема управлението на общината. Периодът е труден, но тогава в Добруджа имаше

⁹⁰⁶ Авторите цитират тези думи, тъй като това е единственото публично разказание на човек, участвал като „народен съдия“ в престъплението, наречено „народен съд“ в България, което те са установили в своите изследвания.

⁹⁰⁷ Свидетелството е предоставено на авторите от Зефира Калинкова от София специално за настоящата книга.